

What is “Halakhah”? The Fascinating History of an Essential Term

Part I: The Parameters of “Halakhah” in Rabbinic Literature

Drisha Institute - 03.04.21

Shlomo Zuckier

Definitions of “Halakhah”

1. ספר הערוך לנתן בן יחיאל מרומי, (11th cent.) ערך הלך

פירוש הלכתא דבר שהולך ובא מקודם ועד סוף או שישאל מתהלכין בו כאשר תאמר בלשון ישמעאל אלסירה.

2. יצחק אייזיק הלוי, דורות הראשונים, חלק ראשון כרך שלישי (1886), דף 156-157

כל דברי המשנה הם רק בנוגע לדברי התורה המפורשים, ודברי הקבלה אשר יקראו בהמשנה לפנינו ובברייתות ובגמ' בשם הלכות. והן באמת דברי הערוך ערך הלך שכתב שם על הוראת מלת "הלכה": "הוא דבר שהולך ובא מקודם ועד סוף או דבר שישאל מתהלכין בו". "ודבר שהולך ובא מקודם ועד סוף" היינו דבר קבלת כלל ישראל ההולך מסיני ועד עתה.

3. זכריה פראנקעל, דרכי המשנה (1859), ד' 7

הוראת מ' הלכה כתב בעל הערוך (ערך הלך) היא דבר שהולך ובא מקודם ועד סוף או דבר שישאל מתהלכין בו. ור"ב מוספא הוסיף תרגום כמשפט הבנות כהלכתא בנת ישראל. אבל יותר מהדרכים אלה נאמר מ' הלכה על מאמר הבא בפני עצמו לפרש ענין מעניני התורה בלתי לסמוך על עקרא או לעשות עצמו סניף להמקרא, ונכנה זאת ההלכה בשם הלכה מופשטת (אבסטראקטע הלכה).

Parameters of “Halakhah”

Halakhah's General Sense

4. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ס עמוד ב

דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב: כתוב לך את הדברים האלה, וכתוב: כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב. דבי רבי ישמעאל תנא: אלה - אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות. א"ר יוחנן: לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל.

Halakhah as a Field of Study (in Contrast to Mikra, Mishnah, Midrash, etc.)

5. משנה מסכת תגיגה פרק א משנה ח

היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות הדינין והעבודות הטהרות והטומאות ועריות יש להן על מי שיסמכו הן הן גופי תורה:

6. תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ב הלכה יב

בעל קרי חולה שנתן עליו תשעת קבין מים הרי זה קורא אבל אין מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיבא בארבעים סאה ר' יהודה או' ארבעים סאה מכל מקום הזבין והזבות והגדות והיולדות מותרין לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות ובעלי קריין אסורין בכולן ר' יוסה או' אבל שונה הוא בהלכות הרגילות ובלבד שלא יציע את המשנה

7. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כח עמוד א

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן - רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - הויות דאביי ורבא. לקיים מה שנאמר להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא.

Halakhah (LiMoshe MiSinai) as Tradition, in Contrast to Din

8. ספרא ויקרא - דבורא דחובה פרשה א תחילת פרק א

(יא) א"ר שמעון וכי מה ראייה האוכל לשוחט אלא כך שאלן באוכל נותר מחמשה זבחין בהעלם אחד מהו חייב אחת על כלם או אחת על כל א' ואחד א"ל לא שמענו, א"ר יהושע שמעתי באוכל מזבח אחד בחמשה תמחויין בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחד ואחד משם מעילה ורואה אני שהדברים ק"ו.
(יב) א"ר עקיבא אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה א"ל השב א"ל לא אם אמרת במעילה שעשה בה את המאכיל כאוכל ואת המהנה כנהנה צרף את המעילה לזמן המרובה תאמר בנותר שאין בו אחת מכל אלו.

9. משנה מסכת שבת פרק א משנה ד

ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון כשעלו לבקרו נמנו ורבו ב"ש על ב"ה וי"ח דברים גזרו בו ביום:

10. משנה מסכת עדויות פרק ח משנה ז

אמר רבי יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרוב אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרוב המרוחקין בזרוע

11. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף יז עמוד ב

אמר רב פפא: אפילו למאן דאמר טומאת משקין דאורייתא - משקי בית מטבחיא הלכתא גמירי לה.

12. רש"י מסכת פסחים דף יז עמוד ב

הלכתא גמירי לה - מסיני, דלא מיטמאו.

13. רמב"ם הלכות טומאת אוכלין פרק י הלכה טז

משקה בית מטבחים שבעזרה והוא דם הקדשים והמים שמשמשין בהן שם טהורין לעולם ואינן מתטמאין ולא מכשירין, ודבר זה הלכה מפי הקבלה לפיכך כל דמי הזבחים אינו מקבל טומאה ואינו מכשיר,

Blurb/Summary

Much like the English-language term "law," "Halakhah" in rabbinic literature is used to refer to a "law" as genre (as in "student of law, not accounting"; see mNed 4:3), "law" as corpus (as in "Administrative Law"; see mHag 1:8a), and "law" as teaching (as in "Law #27," overlapping in meaning with "rule" or "teaching"; see mShab 1:4 and tBer 2:12b).

Halakhah as Operative Law in Contrast to Theoretical Law

14. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

15. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קל עמוד ב

תנו רבנן: אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה - עד שיאמרו לו הלכה למעשה, שאל ואמרו לו הלכה למעשה - ילך ויעשה מעשה, ובלבד שלא ידמה.

16. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כט עמוד א

משנה. אומר אדם לחברו: מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר: אם היה כלי של מדה - לא ימלאנו. מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותן ללקוחות ביום טוב. אבא שאול אומר: אף במועד עושה כן, מפני ברורי המדות. וחכמים אומרים: אף בחול עושה כן, מפני מצוי המדות....

17. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כט עמוד א עמוד ב

אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב: מודדת אשה קמח ביום טוב ונותנת לתוך עיסתה, כדי שתטול חלה בעין יפה. ושמואל אומר: אסור. והא תנא דבי שמואל מותר! - אמר אביי: השתא דאמר שמואל אסור, ותנא דבי שמואל מותר, שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן.

18. תוספות מסכת ביצה דף כט עמוד ב

שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן - פי' דאם יבא שום אדם לשאול לנו כיצד יעשה אומרי' לו הוראה לאסור אבל אם אנו רואין שום אדם שנוהג היתר בדבר אין אנו צריכין למחות בו ולפי זה לא פליג שמואל ארב דתרוייהו מודו לאסור למעשה מיהו בה"ג פירש ושמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן ופליג אברייתא ופליג ארב ויש שפוסקין כשמואל

“Halakhah but We Don't Rule Like It”

19. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף לו עמוד ב

אמר ר' אלעזר: כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה - עובר בעשה, ור' יוחנן אומר: עובר בלאו. לימא, בר' אבין אמר ר' אילעא קא מיפלגי, דאמר ר' אבין אמר ר' אילעא: כל מקום שנאמר השמר פן ואל - אינו אלא לא תעשה, דמר אית ליה דר' אבין, ומר לית ליה דר' אבין! לא, דכולי עלמא אית להו דרבי אבין אמר ר' אילעא, והכא בהא קא מיפלגי, מר סבר השמר - דלאו - לאו, והשמר דעשה - עשה, ומר סבר: השמר דעשה נמי לאו. ואמר רבי אלעזר: ואם לשמרן - מותר. ואמר רבינא: הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך והניח תפילין, ואמרי ליה: לשמרן קא בעי להו מר? ואמר לי: אין, וחזיתיה לדעתיה דלאו לשמרן הוא בעי, קסבר: הלכה ואין מורין כן.

20. רש"י מסכת מנחות דף לו עמוד ב

ואין מורין כן - שמא ישכחם וישן בהן מדקאמר ליה לשומרן קבעינא.

21. רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ד הלכה יא

מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה * מותר, ואין מורין דבר זה לרבים אלא מלמדין את הכל שלא יניחו תפילין עליהן בלילה אלא יחלצו אותן משתשקע החמה, וכל המניח תפילין לכתחלה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החקה הזאת וגו' מימים ימימה.

Halakhah as Legal Determination

22. משנה מסכת יבמות פרק ד משנה יג

איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי רבי עקיבא שמעון התימני אומר כל שחייבים עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו רבי יהושע אומר כל שחייבים עליו מיתת בית דין

23. תוספתא מסכת פסחים (ליברמן) פרק י הלכה ב-ג

מזגו לו כוס ראשון בית שמיי או' מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא ובית הלל אומ' מברך על היין ואחר כך מברך על היום שהיין גורם לקדושת היום שתאמר דבר אחר ברכת היין תדירא וברכת היום אינה תדירה והלכה כדברי בית הלל

24. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר האל הקדוש - יצא, שנאמר: ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט - אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר האל הקדוש. מאי הוה עלה? אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט; רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה.

25. תלמוד בבלי מסכת זבחים דף מד עמוד ב דף מה עמוד א

תניא, ר' אלעזר אומר משום רבי יוסי הגלילי: פיגל בדבר הנעשה בחוץ - פיגל, בדבר הנעשה בפנים - לא פיגל; כיצד? היה עומד בחוץ, ואמר הריני שוחט להזות מדמו למחר - לא פיגל, שמחשבה בחוץ בדבר הנעשה בפנים לא פיגל; היה עומד בפנים, ואמר הריני מזה על מנת להקטיר אימורים ולשפוך שירים למחר - לא פיגל, שמחשבה בפנים בדבר הנעשה בחוץ; אבל היה עומד בחוץ, ואמר הריני שוחט לשפוך שירים למחר או להקטיר אימורים למחר - פיגל, שמחשבה בחוץ בדבר הנעשה בחוץ. א"ר יהושע בן לוי: מאי קרא? כאשר יורם משור זבח השלמים. וכי מה למדנו משור זבח השלמים מעתה? אלא מקיש פר כהן משיח לשור זבח השלמים, מה שור זבח השלמים עד שיהו מעשיו ומחשבותיו על מזבח החיצון, אף פר כהן משיח - עד שיהו מחשבותיו ומעשיו על המזבח החיצון. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר רב: הלכה כרבי אלעזר שאמר משום רבי יוסי. אמר רבא: הלכתא למשיחא? א"ל אביי: אלא מעתה, כל שחטית קדשים לא לתני, הלכתא למשיחא הוא! אלא דרוש וקבל שכר, ה"נ דרוש וקבל שכר! הכי קאמינא לך: הלכתא למה לי. לישנא אחרינא, א"ל: הלכה קאמינא.

26. שדה חמד, כללים ה' כלל ל"ב

לב הלכה הא דק"ל ר"ה ור"פ הל' כר"פ יט להסתפק אס
כאמרו הכללים גם כי נחלקו במילי דאגדה צפ"י
הכתוב ולא בא מחלוקתם לענין דינא דאפשר דמדמינן למ"ט
בסנהדרין דף כ"ח ע"ב סוגיא דשמעתא הלכה קאמר בתמיה עי"ט
ומתשובת הרשב"א ח"א סימן קל"ד וסימן רמ"ב שהביאו הרבנים
יעיר און במדבר קדמות מערכת הבי"ת אות ב' ומוהר"י ניניו בספר
אמת ליעקב דף ל"א ויוסף אברהם פר' וילך דף ל"א נראה דאין
לחלק ועיין שו"ת חת"ס ח"א סימן קנ"ט (ד"ה והנה) אולם עיין
להרבנים מעשה רוקח פ"ז מהלכות תשובה ה"ד וראש דוד הו"ד
בספר בית אהרן דף ד' ע"ג לענין כלל דאין הל' כתלמיד במקום
הרב דה"ד היכא דנפ"מ לדינא ולא היכא דפליגי בסברא ודרשת
הפסוקים ועיין שאל ומשיב ח"ג סימן קכ"ו דבש לפי בקונט' פה
אחד בבבא דהא לחמא עניא בד"ה ובמטו. וממ"ש בקידושין דף
ע"ב סוף ע"ב אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר' יוסי היה גראה דל"א
אתמר כלל במידי דלא נפ"מ לדינא דאל"כ הלכה למה לי הא קי"ל
ר"מ ד"י הל' כר' יוסי אך י"ל דר"י אמ"ש לית ליה הכי כללי כלל
וכן דין לפי מ"ש תוס' זבחים דף מ"ה ד"ה הלכתא דבההיא
דקידושין נפ"מ לדינא עי"ש ודו"ק: